

II. Promluva Svatého otce k Římské rotě z 25. 1. 1998

1. Jsem Vám, Mons. děkane, velmi vděčný za krásná slova Vašeho pozdravu. Také já se na Vás obracím se srdečným pozdravem a rozšiřuji ho na s bor auditorů Římské roty, na její soudce, advokáty a ostatní členy, jež zde vidím hojně zastoupeny. Každoroční setkání s vámi je pro mne vítanou příležitostí, abych vám vyjádřil své ocenění a vděčnost. Kromě toho mi umožňuje, abych se spolu s vámi zamyslel nad soudní činností v církvi.

2. V dnešním setkání mám v úmyslu vrátit se k loňské promluvě a soustředit vaši pozornost na úlohu defensora vinculi v procesech manželské nulity z důvodu psychické neschopnosti. Defensor vinculi, jak mistrně ukázal Pius XII., je povolán, aby spolupracoval při hledání objektivní pravdy ohledně případné nulity manželství v konkrétních případech. To neznamená, že by mu náleželo zvažovat důvody pro a proti a vyjadřovat se ve věci, ale že nemá vytvářet "umělou obranu, aniž by se staral o to, zda jeho tvrzení mají vážný základ." Jeho specifickým úkolem, když spolupracuje na objevení objektivní pravdy, je povinnost "*proponendi et exponendi omnia quae rationabiliter adduci possint adversus nullitatem.*" Protože manželství, jež se týká veřejného dobra církve, "*gaudet favore iuris,*" úloha defensora vinculi je nezastupitelná a má velkou důležitost. Proto jeho nepřítomnost v procesu, v němž se jedná o nulitu manželství, způsobuje neplatnost právních aktů. Jak jsem již připomněl, v poslední době "se lze bohužel setkat se snahami přetvořit jeho úlohu", které někdy jdou tak daleko, že ji zaměňují s úlohou ostatních účastníků procesu, nebo ji redukují na bezvýznamnou formální záležitost a prakticky způsobují, že v procesní dialektice chybí zásah kvalifikované osoby, která opravdu hledá, předkládá a objasňuje všechno, co se může rozumně přednést proti nulitě, a to je k velké škodě správnému uplatňování spravedlnosti. Proto pociťuji povinnost připomenout, že defensor vinculi "*tenetur*", tedy má povinnost - a ne pouhou možnost - vykonávat vážně svůj specifický úkol.

3. Nutnost naplňovat tuto povinnost získává zvláštní význam v těch případech manželství, kde jde o psychickou neschopnost některého z partnerů. Tam totiž může dojít, jak jsem zdůraznil před rokem, k nejasnosti a k nepochopení v dialogu mezi psychiatrem nebo psychologem a církevním soudcem a následně k nesprávnému použití psychiatrických nebo psychologických posudků. Odtud vychází požadavek, aby zásah defensora vinculi byl opravdu kvalifikovaný a prozíravý, aby účinně přispěl k objasnění údajů a v konkrétních případech se stal obranou křesťanského pohledu na lidskou přirozenost a manželství. Chci se teď omezit na dvě věci, jimž defensor vinculi ve zmíněných případech musí věnovat zvláštní pozornost - jak správně chápat, co je normální u člověka, který vstupuje do manželství, a jaké kanonické závěry je třeba vyvodit v případech psychopatologických projevů - abych v závěru označil úkoly, jež přísluší tomu, kdo má bránit manželský svazek.

4. Je známo, s jakými obtížemi se odborníci na poli psychologie a psychiatrie střetávají, když mají pro všechny uspokojivě definovat pojem normálnosti. V

každém případě, ať už je definice ze strany psychologie a psychiatrie jakákoliv, musí být vždy ověřena ve světle pojmů křesťanské antropologie, jež předpokládá i církevněprávní věda. V dnešních převládajících směrech psychologie a psychiatrie berou snahy najít přijatelnou definici normálnosti v úvahu pouze pozemský, přirozený rozměr osoby, tedy rozměr dostupný těmto přirozeným vědám, bez ohledu na celistvý pojem osoby v jejím věčném rozměru s povoláním k přesažným hodnotám náboženského a mravního charakteru. V tomto zúženém pohledu na lidskou osobu a její povolání se snadno normálnost ve vztahu k manželství ztotožní se schopností přijmout a nabídnout možnost plné realizace ve vztahu s partnerem. Jistěže i tento pojem normálnosti založený na přirozených hodnotách je významný pro schopnost snažit se o přesažné hodnoty v tom smyslu, že v nejtěžších formách psychických poruch bere za své schopnost orientovat se k hodnotám všeobecně.

5. Křesťanská antropologie, obohacená přínosem objevů učiněných v poslední době na poli psychologie a psychiatrie, bere v úvahu lidskou osobu ve všech jejích rozměrech: pozemském i věčném, přirozeném i přesažném. Z tohoto celistvého pohledu člověk existující v dějinách vychází jako vnitřně zraněný hříchem a zároveň vykoupený Kristovou obětí. Člověk v sobě tedy nese zárodek věčného života a povolání, aby si osvojil přesažné hodnoty; zůstává však vnitřně zranitelný a dramaticky vystaven nebezpečí, že zmaří své vlastní povolání vinou překážek a obtíží, které potkáva na své existenciální cestě, jak na rovině vědomé, kde je ve hře morální zodpovědnost, tak na rovině podvědomé, a to v běžném psychickém životě i v životě poznamenaném lehkými nebo mírnými psychickými poruchami, jež nemají podstatný vliv na svobodu, s níž se osoba orientuje k přesažným hodnotám, jež si zodpovědně zvolila. Člověk je tedy rozdělen, jak říká sv. Pavel, mezi Ducha a tělo, protože "touhy lidské přirozenosti směřují proti Duchu Božímu, a Boží Duch proti nim," a zároveň má zvítězit nad tělem a nechat se řídit Duchem. Ba ještě více, je povolán, aby ukřižoval tělo s "jeho vášněmi a sklony" a dal tomuto nevyhnutelnému boji i utrpení, které je s ním spojeno - to znamená také zmíněným mezím své svobody - výkupný význam. V tomto boji "Duch přichází na pomoc naší slabosti." Zatímco se tedy psychologovi nebo psychiatrovi může zdát, že každá forma psychické poruchy odporuje normálnímu stavu, církevní právník, jenž přijal uvedený celistvý pohled na lidskou osobu, v pojetí normálního stavu, tedy normálních podmínek člověka v tomto světě, chápe i mírné formy psychologických potíží s následným povoláním nechat se řídit Duchem, a to i uprostřed utrpení a za cenu záporů a obětí. Bez podobného celistvého pohledu na lidskou existenci se normální stav na rovině teoretické stane snadno mýtem a na rovině praktické se nakonec u většiny osob popře možnost dát platný souhlas.

6. Druhá věc, u níž se chci zastavit, je spojena s první a týká se závěrů, jež je třeba vyvodit v církevně-právní oblasti, když psychiatrické posudky potvrdí u manželů nějaké psychické poruchy. Vzhledem k tomu, že jen nejtěžší formy psychických poruch zasahují podstatnou svobodu člověka a že psychologické pojmy nejsou vždy shodné s pojmy právníckými, je maximálně důležité, aby stanovení nejtěžších forem a jejich rozlišení od lehčích forem bylo provedeno vědecky bezpečnou metodou a aby se kategorie, jež náleží psychiatrii a psychologii nepřenesly automaticky na pole církevního práva, aniž by se přizpůsobily, podle specifických kompetencí jednotlivých věd.

7. Rovněž by se nemělo zapomenout, jaké obtíže a rozdíly existují uvnitř samotné psychiatrie a psychologie, co se týče definice psychické poruchy. Je jisté, že existují popisy a klasifikace, které se těší největší shodě a umožňují vědeckou komunikaci.

Avšak právě v případě těchto klasifikací a popisů hlavních psychických poruch může vzniknout vážné nebezpečí pro dialog mezi specialistou a právníkem. Nezřídka psychologické a psychiatrické analýzy hodnotí partnery, místo aby se zabývaly "povahou a stupněm psychických procesů, jež mají vliv na manželský souhlas a na schopnost osoby přijmout podstatné manželské závazky", popisují chování partnerů v různém věku jejich života a upozorňují na jeho abnormální projevy, které jsou pak klasifikovány podle diagnostické šablony. Je třeba upřímně říci, že takový počín, ač sám o sobě cenný, není dostatečný, aby církevnímu soudci poskytl objasňující odpověď, kterou od specialisty očekává. Musí proto vyžadovat následné úsilí, aby se odborná analýza nezastavila u symptomů, ale dostala se k vyhodnocení příčin a dynamických procesů, jež jsou zdrojem oněch symptomů. Jen taková úplná analýza osoby, jejich psychických schopností a její svobody směřovat k hodnotám a nacházet v nich své naplnění je použitelná pro právníka a může být přeložena do právnických kategorií.

8. Žádá-li se prohlášení manželské nulity, bude také třeba vzít v úvahu všechny hypotézy vysvětlující nezdar manželství, a nejen tu, která se zakládá na psychické poruše. Čistě popisná analýza různého jednání, která nehledá dynamické vysvětlení a nesnaží se o globální hodnocení prvků, jež dohromady vytvářejí osobnost člověka, je již předurčena k jedinému závěru: není těžké shromáždit infantilní a konfliktní aspekty v jednání partnerů jako "důkazy" jejich abnormality, zatímco může jít o osoby v podstatě normální, které se však ocitly v potížích, jež mohly být překonány, kdyby se neodmítala námaha a oběť. K omylu může dojít zvláště snadno, uvážíme-li, jak často posudky vycházejí z předpokladu, že minulost člověka nejen pomáhá vysvětlit jeho současnost, ale také ji nevyhnutelně determinuje, takže je znemožněna svobodná volba. I v tomto případě je závěr předurčen, což má závažné důsledky vzhledem k tomu, jak snadno lze v dětství a dospívání nalézt u každého traumatizující prvky.

9. Dalším možným a nezanedbatelným zdrojem nedorozumění při posuzování projevů psychických poruch není ani tak jejich postupné zhoršování jako spíše naopak nesprávné přecenění pojmu schopnosti k manželství. Jak jsem připomněl před rokem, k omylu může dojít tím, že specialista při prohlášení neschopnosti nebude vycházet z minimální schopnosti dostatečné, aby souhlas byl platný, ale z ideální představy plné zralosti umožňující šťastný manželský život.

10. Proto defensor vinculi v případech psychické neschopnosti musí mít stále na zřeteli patřičné antropologické chápání normálního stavu, aby s ním srovnával výsledky posudků. Je třeba, aby rozpoznal eventuální omyly, k nimž v tomto ohledu došlo v přechodu od psychologických a psychiatrických kategorií ke kategoriím právnickým, a aby na ně upozornil soudce. Tím přispěje, aby se napětí a obtíže, které jsou nevyhnutelně spojeny s volbou a uskutečňováním manželských ideálů, nezaměňovaly se známkami vážných psychických poruch. Předejde se tomu, aby se podvědomý rozměr běžného psychického života vysvětloval jako podmínění, které zbavuje osobu podstatné svobody, nebo aby se každá forma neuspokojení či nepřizpůsobení v období vlastní lidské formace chápala jako faktor, jenž nutně ničí schopnost volby a naplnění předmětu manželského souhlasu.

11. Defensor vinculi musí dále dbát, aby se vědecky nejisté posudky nebo posudky omezující se na vyhledávání abnormálních jevů nepokládaly za dostatečné ke stanovení diagnózy bez vyčerpávající existenciální analýzy partnera. Tak například, jestliže v posudku není zmínky o zodpovědnosti manželů ani o jejich

případných omylech v hodnocení, nebo jestliže se neberou v úvahu prostředky, které měli k dispozici, aby čelili slabinám nebo chybám, lze se obávat, že reduktivní přístup, který se projevuje v posudku a předurčí jeho závěry. To platí rovněž v případech, kdy podvědomí nebo minulost jsou představovány jako faktory, které nejen ovlivňují vědomý život osoby, ale determinují ho a utlumují možnost svobodného rozhodování.

12. Defensor vinculi při naplňování svého úkolu musí své působení přizpůsobit jednotlivým fázím procesu. Nejdříve je na něm, aby v zájmu objektivní pravdy dbal na to, aby se znalci pokládaly jasné a k věci se vztahující otázky, aby se respektovala kompetence znalce a neočekávaly se od něj odpovědi, jež náleží k právníkové oblasti. Ve fázi jednání má umět správně zhodnotit svazku nepříznivé posudky a vhodně upozornit soudce na nebezpečí jejich nesprávné interpretace, přičemž může použít svého práva vznést námitku, které mu zákon přiznává. A nakonec, jestliže v případě afirmativního rozsudku v prvním řízení objeví nedostatky v důkazech, na nichž se rozsudek zakládá, nebo v jejich hodnocení, neopomene podat a zdůvodnit odvolání. V každém případě defensor vinculi musí zachovat své vlastní kompetence, aniž by se chtěl měřit se specialistou nebo ho nahradit ve věcech psychologie a psychiatrie. Přesto v souladu s kánonem 1435, který od něj požaduje "rozumnost a horlivost pro spravedlnost", musí umět rozpoznat, jak v předpokladech, tak v závěrech posudků ty prvky, které je třeba porovnat s křesťanským pohledem na lidskou přirozenost a na manželství, a přitom bdít, aby byla zachována správná metodologie interdisciplinárního dialogu s patřičným respektem pro jednotlivé úkoly.

13. Zvláštní spolupráce defensora vinculi v procesním dynamismu ho dělá neodmyslitelným činitelem, umožňujícím vyhnout se nedorozuměním ve vynášení rozsudků, především tam, kde převládající kultura je v rozporu s nutností zachovat manželský svazek, uzavřený partnery ve chvíli svatby. Kdyby se jeho účast na procesu vyčerpala předložením jen rituálních připomínek, ukazovalo by takové počínání na nepřipustnou neznalost anebo na vážnou nedbalost, jež by obtížila jeho svědomí zodpovědností ve vztahu ke spravedlnosti, která se na soudech vykonává, protože takový jeho postoj by oslabil efektivní hledání pravdy, jež musí být vždy "mateřským základem a zákonem spravedlnosti."

14. Zatímco vyjadřuji uznání k moudré a věrné práci defensorů vinculi této Římské rotě i mnohých jiných církevních soudů, chci povzbudit k oživení a k posílení tohoto kvalifikovaného úkolu a přeji si, aby byl vykonáván vždy kompetentně, jasně a s nasazením, zvláště vzhledem k tomu, že se nacházíme tváří v tvář rostoucí mentalitě, jež málo respektuje posvátnost přijatých závazků.

Vám i všem, kdo vykonávají v církvi spravedlnost, uděluji své požehnání.

Přeložil: Marcel Šmejkal

(převzato: <http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/papez.htm>)